

Årsrapport for Projekt Ørn 2005

Datablad

- Titel: Årsrapport for Projekt Ørn 2005
- Redaktion: Erik Ehmsen og Lennart Pedersen
- Udgivelsestidspunkt: Juni 2006
- Bedes citeret: Ehmsen, E. & L. Pedersen (2006): Årsrapport for Projekt Ørn 2005. Dansk Ornitologisk Forening.
- Forside: Havørn, foto: John Larsen
- Faglig korrektur og layout: Timme Nyegaard
- Udgiver og copyright: Dansk Ornitologisk Forening – BirdLife Denmark
Vesterbrogade 138-140
DK-1620 København V
Tlf.: 3328 3800
E-mail: dof@dof.dk

- Tryk: Actum Kopi, København
- Yderligere oplysninger: Erik Ehmsen
Artskoordinator for havørn
E-mail: ehmsen@get2net.dk
Tlf.: 6264 1559
- Lennart Pedersen
Leder af Projekt Ørn
E-mail: lennart@pedersen.mail.dk
Tlf.: 4717 0220 / 4015 6620
- Michael Grell
Leder af DOF's Naturfaglige Afdeling
E-mail: michael.grell@dof.dk
Tlf.: 3328 3800 / 2212 7240
- Eller på DOF's hjemmesider:
www.dof.dk
www.dofbasen.dk/DATSY

Indholdsfortegnelse

Indledning	4
Havørnen i Danmark 2005	6
Sammenfatning	6
Formål.....	6
Lokalitetsgennemgang	6
Maribosøerne	6
Bankel Sø.....	7
Hostrup Sø	7
Arreskov Sø	8
Even Sø	8
Gavnø.....	9
Roden Skov	9
Tystrup-Bavelse Søerne.....	10
Skarresø	11
Østlolland	11
Nakskov Fjord	12
Langeland	12
Haderslev Fjord	12
Havørnens bestandsudvikling 1995-2005.....	13
Kongeørnen i Danmark 2005.....	14
DOF's anbefalinger til den fremtidige forvaltning af havørnen i Danmark	15

Indledning

Projekt Ørn startedes af Dansk Ornitologisk Forening i 1992. Det var før de store ørne - havørn og kongeørn - var begyndt at yngle her i landet. Projektets erklærede formål var at få de store ørne tilbage til Danmark som ynglefugle igen. Projekt Ørn startede som et fodringsprojekt. Inspireret af de gode erfaringer fra bl.a. Sverige og Finland var ideen, at vi gennem fodring kunne sikre en bedre overlevelse blandt de unge havørne, og dermed fremme genindvandringen. Projektet var oprindeligt planlagt til at løbe i 10 år - frem til 2001. Da forsøg med overvågning af fodringspladser viste, at ørnene i Danmark klarer sig fint gennem vinteren uden fodertilskud, blev denne del af projektet nedlagt med udgangen af år 2000.

Det var en glædelig overraskelse, at projektets målsætning allerede blev indfriet i 1995, hvor det første havørnepar i den nye bestand byggede rede ved Maribosøerne. Året efter var der 3 ynglende par! I dag arbejder Projekt Ørn således med at registrere danske ørnepar og arbejde for, at de omkring deres redepladser har vilkår, så de er i stand til at yngle succesfuldt. I løbet af 2005 er Projekt Ørn's målsætning blevet revideret baseret på en GIS-analyse af havørnens habitatkrav. Rapporten viste, at der er plads til op mod 150 par havørne i Danmark. DOF og Projekt Ørn's målsætning er derfor nu at opnå en naturlig ørnebestand i Danmark på mindst 75 par, hvilket forventes at kunne opfyldes inden 2040.

Arbejdet for de store rovfugle og samarbejdet med de mange ornitologer og lodsejere er meget givende, og endnu en tilskyndelse i arbejdet for vores ørne.

I regi af Projekt Ørn, er blandt andet følgende tiltag sket i årets løb:

- Rapporten "Havørnen i Danmark - En analyse af danske havørnes habitatkrav, bestandsudvikling samt mulige fremtidige bestandsstørrelse" skrevet af Michael Stabell, støttet af Friluftsrådet
- Forvaltningsmodel med anbefalinger til beskyttelsen af vore havørne, se sidst i denne rapport
- Vejledning for redekoordinatorer ved overvågning af havørnereder
- "De store vingesus". Brochure målrettet mod ejere og forvaltere med anvisninger på hvordan et ørnepar bedst beskyttes
- "Rovfugle - frygtede og beundrede". Begejstringsfolder og plakat om ynglende rovfugle i Danmark
- Koordinering af landsdækkende optælling af vinterbestanden af ørne
- Koordinering af Ørnens Dag

Som vi håber det vil fremgå af denne rapport, er flere løse ender blevet samlet op, så vi nu står bedre rustet til at styrke beskyttelsen og overvågningen af vore ørne.

Set i lyset af den bestandsfremgang vi forventer, opfordres alle redekoordinatorer til at øge antallet af hjælpere med redeovervågningen, så disse vil blive oplært og senere kan overtage de nye ynglepar, der utvivlsomt vil dukke op. Gennemførelsen af årets aktiviteter er kun lykkedes, som følge af disse mange engagerede frivilliges arbejdsindsats. Vores fremtidige bestræbelser vil forsat være at udvide skaren af entusiastiske frivillige, til gavn for vores voksende bestand af ørne.

Det er ligeledes en stor glæde for os, at alle involverede lodsejere så helhjertet bakker op om ørnenes beskyttelse. Vi vil således gerne rette en varm tak til lodsejere, redekoordinatore og ansatte, der har været involveret i årets beskyttelsesarbejde for vores ørne.

Benny Gensbøl, der startede Projekt Havørn og i mere end 12 år var projektets engagerede leder, sov stille ind den 30. juli 2005. Jens Mortensen, redekoordinator og forhenværende formand for DOF i Storstrøms Amt, døde i maj måned efter lang tids sygdom. Æret være deres minde!

Lennart Pedersen
Leder af Projekt Ørn

Erik Ehmsen
Artskoordinator for havørn

Havørnen i Danmark 2005

Sammenfatning

I 2005 forsøgte 12 par at yngle i Danmark, og igen i år fik vi 16 unger på vingerne. De tre mest positive ting var, at et nyt par forsøgte at yngle ved Haderslev, Skarresøparret fik en unge på vingerne efter at have flyttet residens til en ø i søen og parret ved Tystrup-Bavelse fik 3 unger på vingerne. Parret i Nakskov Fjord har muligvis forsøgt at yngle, men havde i hvert fald ikke succes. Reden er nu faldet ned, hvilket måske er positivt, da parret så nok flytter til en anden lokalitet, hvor sandsynligheden for succes vil være langt bedre. Langelandsparret forsøgte sig ikke, og udeblev stort set fra området. Dette par indgår derfor ikke i årets resultat.

Formål

Formålet med Projekt Ørn er:

- At følge hav- og kongeørns indvandring i Danmark ved registrering af alle ynglepar og deres ungeproduktion.
- Gennem lokalt samarbejde med lodsejere, myndigheder m.fl. at sikre ørnene optimale betingelser for ynglesucces.
- I muligt omfang at registrere trusler mod ørnene samt undersøge modtræk mod disse og dermed fremme ørnenes livsbetingelser i Danmark.
- Skabe forståelse i befolkningen for bevarelse og beskyttelse af alle vore rovfugle gennem formidling af vores viden.

Projektet er tænkt som et permanent overvågningsprogram, der tilstræber at informere befolkningen og beslutningstagerne om de sjældne og sårbare ørne, så der skabes vedvarende interesse for at beskytte dem.

Lokalitetsgennemgang

Maribosøerne

Af redekoordinator Hans Erik Jørgensen

Havørnene har siden 1997 ynglet i Bøgeskov ved Hejrede Sø efter at parret i to år forinden havde haft rede i en nærliggende skov uden at få unger. I ni år i træk (1997-2005) har parret fået unger på vingerne - sammenlagt 16 unger - hvilket gør Mariboparret til Danmarks mest produktive. Hannen har været den samme gennem alle ti sæsoner siden 1995 (mærket som unge i en rede i Holsten i 1991), hvorimod hunnen blev udskiftet efter den første vellykkede ynglesæson i 1997. Siden 1998 har hunnen sandsynligvis været den samme i alle årene. Parret søger udelukkende føde i Maribosøerne, og opholder sig i søområdet gennem hele året.

Den første rede ved Hejrede Sø blev anvendt i tre år inden redetræet, en stor bøg, væltede under orkanen den 3. december 1999. Allerede 2-3 uger senere var parret i gang med at bygge en ny rede i en bøg et par hundrede meter fra det gamle redested, og den nye rede har været anvendt i de seks sæsoner, der er gået siden da. Reden ligger et par hundrede meter fra søbredden.

Der blev bygget noget på den efterhånden meget store rede i løbet af vinteren. Æglægningen fandt sted omkring den 5. marts, hvilket er det normale tidspunkt for dette par. Rugningen og ungerens redetid forløb uden problemer, og der kom 2 unger på vingerne.

For at sikre parret den fornødne ro er den sydøstlige halvdel af Bøgeskov efter aftale med ejer og brugere i området lukket for publikumsadgang. Sæsonen 2005 var den første med en lempelse af adgangsgrænserne i yngletiden (1/2-31/7), idet ikke hele skoven var lukket for publikum i år.

Bankel Sø

Af redekoordinator Wilhelm Fabricius.

Ynglesæsonen forløb planmæssigt og resulterede i to unger. Der er ikke registreret uautoriserede besøg ved reden i yngletiden.

Der foreligger ingen observationer af fødevalg, men parret bruger fortsat Bankel, Halk Nor samt kysten til Årø Sund som fourageringsområde.

Det formodes, at begge fugle har været de samme siden 1996. Dette er vurderet på alderen og den tiltagende lysning af hoved/øvre krop og skuldre, der nu er så fremskreden, at det ville være mere end tydeligt, hvis en yngre fugl havde overtaget. Fuglene er ikke ringmærket.

Ældre fugle observeret ved den nærliggende Slivsø stammer næppe fra dette par, men er snarere strejfende uparrede fugle.

Hostrup Sø

Af redekoordinator Jesper Tofft

Parret ynglede atter planmæssigt i den gamle rede, som har været benyttet siden sæsonen 2000. Parret har formentlig påbegyndt rugningen omkring den 10. marts, og to unger fløj ud i de første julidage. De opholdt sig i lang tid i redeområdet (dvs. mindst 6-7 uger), og er så vidt vides slet ikke set ved forældrenes foretrukne fødeområder ved Hostrup Sø i sensommeren. En lokal landmand mener at have fundet resterne af den ene unge i en kornmark under høsten, men den var allerede delvist spist af en ræv. Den skulle angiveligt være fundet under en elledning, som løber lige forbi redeskoven. Vi hørte først om det så sent, at sagen ikke kunne checkes. Den anden unge er ikke set med sikkerhed efter begyndelsen af september.

Der er registreret to forstyrrelser i foråret i det afspærrede område. Dels noget brændearbejde lige under reden, som blev stoppet, og dels en ornitolog, som ville ind til reden og fotografere.

Der er fortsat en god kontakt til de to ejere af redeskoven, som begge bakker fint op om beskyttelsen af ørnene.

Arreskov Sø

Af redekoordinator Erik Ehmsen

Parret har igen ynglet med succes og fik to unger på vingerne. De har benyttet den samme rede gennem de sidste 8 år, så nu har i alt 12 unger forladt denne rede. I redetiden og tiden indtil ungerne selv kan flyve længere bort, fouragerer parret mest i Arreskov Sø, men også Brændegård Sø og småmoser rundt i landskabet får besøg af de sultne ørne. Så snart ungerne kan, tager hele familien til Brændegård Sø, hvor de tilbringer de efterfølgende måneder med at genere og æde skarver og andre fugle. Parret er forholdsvis omgængeligt i forhold til andre ørne, specielt ser det ikke ud til, at yngre fugle bliver jaget bort, dog ryddes området ved Arreskov Sø for andre ørne, når drifterne i januar og februar stiger. Der er et fortrinligt samarbejde med Godset og deres folk. Jagtkonsortiet er stolt af ørnene og passer godt på dem. Der indkommer mange gode beskrivelser fra lokalbefolkningen, når de har set ørnene.

Even Sø

Af redekoordinator Hans Erik Jørgensen

Parret har ynglet i Melteskov på vestsiden af Even Sø siden 1999. Året inden anvendte parret en gammel hejrede, men det kom ikke til æglægning. Siden 1999 har der været æglægning og planmæssig rugning i alle syv sæsoner, men i to af årene (2000 og 2002) blev der ikke opfostret unger, idet parret forlod reden umiddelbart efter rugningens ophør. Siden det første yngleforsøg i 1999 har de to individer i parret sandsynligvis været de samme fugle.

På grund af nedstyrtninger har parret siden 1999 anvendt fem forskellige reder, der alle har været placeret i en lille bevoksning af gamle bøge. Den rede, som anvendtes 2002-2004, styrtede ned i løbet af efteråret 2004 – antagelig i oktober – idet to af de bærende grene var brækket som følge af redens vægt. I løbet af januar 2005 byggede parret en ny rede i samme trætop. Reden ligger et par hundrede meter fra søbredden. Den var stort set færdig den 1. februar, siden skete dog yderligere udbygning. Æglægningen fandt sted omkring den 5. marts, hvilket er samme tidspunkt som i 2004. Rugningen og ungerens redetid forløb uden problemer, og der kom 2 unger på vingerne.

Den nordligste del af Melteskov er efter aftale med ejeren lukket for publikums adgang for at sikre ørnene den nødvendige ro. Der er med ejeren indgået frivillig aftale om, at der ikke udføres forstmæssige aktiviteter i redeområdet. Ved et besøg i området den 1. februar blev det konstateret, at der var brændesankning i gang ca. 150 meter fra reden. For at sikre ørnene den fornødne ro sørgede ejeren for, at

sankningen blev fremskyndet (og flyttet), så der en uges tid senere ikke var aktivitet i de følsomme dele af skoven.

Ørnene jager regelmæssigt i Even Sø, men den overvejende del af fødesøgningen foregår i de sydlige dele af Præstø Fjord, især i vildtreservatet omkring Maderne og den sydlige del af Præstø Fed, der ligger 6-8 km fra reden. Af og til jager parret endnu længere væk. Parret opholder sig ved Even Sø og Præstø Fjord gennem hele året.

Gavnø

Af Hans Erik Jørgensen

Parret på Gavnø byggede rede i 1999, men lagde først æg i 2002, hvor der dog ikke blev udruget unger. I de seneste tre sæsoner har parret ynglet med succes.

Ørnenes fødesøgning foregår i Karrebæk og Dybsø fjorde (brakvandslaguner) omkring Gavnø, især i Fladstrand, Krageholms Strøm og de lavvandede arealer omkring Dybsø og Lindholm. Parret opholder sig i redeområdet og fjordsystemet gennem hele året. Reden er anlagt i en ask i udkanten af en af øens småskove, og det er samme rede, der har været anvendt gennem alle år. Reden ligger i en afstand af 2-300 m fra fjorden.

For at sikre ørnene den fornødne ro, har Amtet siden 1999 foreslået en adgangs begrænsning for publikum i redeområdet, men ejeren ønskede ikke at indgå en sådan aftale. Fra begyndelsen af 2002 har ejeren dog lukket øen for publikums adgang, hvilket har medført, at der er tilstrækkeligt roligt i redeområdet.

Æglægningen fandt igen i år sted i begyndelsen af marts. Rugningen og redetiden forløb uden problemer, og der kom 1 unge på vingerne.

Redekoordinatoren for Gavnø-parret Jens Mortensen døde i maj måned. Hans Erik Jørgensen overtog midlertidigt opgaven med at se til ørnene ved Gavnø. Fra og med 2006 fungerer John Bang Jørgensen som redekoordinator for Gavnøparret.

Roden Skov

Af redekoordinator Hans Erik Jørgensen

Havørnene yngede første gang i Roden Skov i 2001. Starten var problematisk, idet redetræet (en bøg i den vestlige del af skoven) blev fældet umiddelbart før æglægningen. Parret byggede imidlertid straks en ny rede i den østlige del af skoven, og fik en unge på vingerne. I løbet af efteråret 2001 omkom hunnen (fundet død), og reden styrtede ned. Herefter dannede hannen par med en yngre hun. De byggede før ynglesæsonen 2002 en ny rede ca. 100 meter fra den gamle rede. Der blev ikke lagt æg, antagelig fordi hunnen var for ung. I vinteren 2002/2003 flyttede parret tilbage til skovens vestlige del, hvor de byggede rede i en gammel fritstående bøg i en lysning. Her har de ynglet succesfuldt i de seneste tre sæsoner. Afstanden til kysten er ca. 2 km.

Parret fouragerer i Guldborg Sund Bredning samt i den sydlige del af Guldborg Sund, ind i mellem muligvis også på de østlige dele af Rødsand. Ørnene opholder sig i og omkring redeområdet gennem hele året.

Som det var tilfældet sidste år, blev der ikke bygget på reden i løbet af vinteren, men umiddelbart inden æglægningen blev reden udbedret. Æglægningen fandt ligesom sidste år sted i begyndelsen af marts. Rugningen og redetiden forløb tilsyneladende uden større problemer, og der kom 1 unge på vingerne.

Som en lidt speciel iagttagelse kan nævnes, at der ved et besøg den 8. april, dvs. i den sidste del af rugeperioden, opholdt sig 2 unge ørne i redebevoksningen, sandsynligvis parrets to unger fra sidste år. Den ene satte sig i selve redetræet, nogle få meter fra reden med den rugende hun, og den anden satte sig i et træ lidt derfra og begyndte at tigge efter føde. Den rugende hun tog tilsyneladende ikke notits af de to ungfugle, der dog kort efter blev jaget væk af hannen.

Et mindre areal omkring reden er efter aftale med ejeren lukket for publikumsadgang. Afspærringen har ingen indflydelse på offentlighedens øvrige færdsel i skoven. Der var i 2005 antagelig lidt mere uro omkring reden, end det har været tilfældet i de to foregående år, idet et af de skilte, der oplyser om adgangs begrænsningen, var fjernet i en periode.

Tystrup-Bavelse Søerne

Af Hans Erik Jørgensen

Parret ved Tystrup-Bavelse ynglede første gang i 2001 efter at fuglene havde holdt til ved søerne i mere end et år. Første år ynglede parret i en af skovene på østsiden af søerne (Storstrøms Amt), hvor de fik 2 unger på vingerne. I 2002 anvendte parret ikke denne rede, og gjorde antagelig slet ikke yngleforsøg dette år. I maj samme år blev en gammel fugl fundet død. Det er usikkert, om det var den lokale han eller en udefrakommende, men hunnen blev kort efter set sammen med en udfarvet mage. I 2003 flyttede parret over i en skov på vestsiden af søerne (Vestsjællands Amt), og har ynglet succesfuldt der i de seneste tre år.

Ørnene jager udelukkende i og omkring Tystrup-Bavelse Søerne, og de opholder sig i området gennem hele året. Søerne ernærer ørnene med fisk gennem hele yngleperioden.

I 2001 overtog ørnene en gammel duehøgerede i en bøg i en gammel, sluttet bevoksning langt inde i skoven. De senere års rede er helt anderledes placeret, idet der er tale om en solitær, topknækket gran, der står i kanten af en bøgebevoksning ud mod åben mark. Redetræet var frisk grønt i 2003, men helt visnet i 2004. Trods den usikre fremtid har træet i 2005 fortsat været intakt.

Æglægningen fandt sted i begyndelsen af marts, dvs. på nogenlunde samme tidspunkt som i de tidligere år. Rugning og ungetid er forløbet planmæssigt. Der kom 3 unger på vingerne, hvilket kun er konstateret ved ét tidligere tilfælde i Danmark (Maribosøerne 2003).

Der er ikke foretaget publikumsafspærring ved reden, idet der ikke er lovlig adgangsmulighed til redebevoksningen. Skovbrug og jagtvæsen er bekendt med ørnenes forekomst og tager de nødvendige hensyn.

Skarresø

Af redekoordinator Steen Flex

Parret, som i to ynglesæsoner har holdt til ved en rede på den sydvestlige bred af Skarresø, byggede i 2005 en ny rede på Magleholm, en mindre ø i den vestlige ende af Skarresø. En lokal fuglekigger har berettet, at havørnen ynglede på samme ø for mere end 100 år siden.

Amtet har den 29. september 2005 afgjort, at sejlads på Skarresø ikke må finde sted vest for en nord/syd-gående linje 650 meter øst for reden. Sejladsforbudet gælder herefter for mere end halvdelen af Skarresø. Selv om afgørelsen først blev bekendtgjort efter ynglesæsonen, lykkedes det alligevel parret at få en unge på vingerne i 2005. Parret ses i området hele året rundt.

Østlolland

Af redekoordinator Lars Malmberg

Parrets rede blev først lokaliseret i februar 2004, men der var tale om en flere år gammel rede, hvorfra der efter sigende er produceret unger i to år (2001 og 2002). Den lokale skovfoged havde kendskab til reden i 2003, hvor parret ikke havde ynglesucces, muligvis på grund af skovning i redebevoksningen.

Ørnene fouragerer tilsyneladende næsten udelukkende i de nordlige dele af Guldborg Sund. Parret opholder sig i området gennem hele året.

Reden er anlagt i en gammel bøg i en forholdsvis tæt bevoksning ud mod store, åbne marker. Redetræet står et par hundrede meter fra skovbrynet, og afstanden til kysten er 2-3 km.

Parret byggede en del på reden i løbet af vinteren. Æglægningen fandt antagelig sted omkring den 5. marts (lige som sidste år), idet hunnen sås fast rugende ved et besøg den 13. marts. Rugningen forløb tilsyneladende planmæssigt, men yngleforsøget endte uden resultat. Under et besøg den 1. maj var begge de gamle ørne meget aktive (urolige), og begge sad og skreg i forskellige dele af redebevoksningen, men de gik ikke på reden, og ved efterfølgende besøg var der ingen ørne på eller ved reden. Hvad der er sket, er uklart, men parrets adfærd kunne tyde på, at der har været tale om prædation.

Der er endnu ikke foretaget afspærring med henblik på regulering af publikums færdsel nær redeområdet. Derfor vil den mere præcise angivelse af lokaliteten ind til videre ikke blive offentliggjort. Det er aftalt med den lokale skovfoged, at der tages hensyn til ørnene ved den forstmæssige drift i og omkring redebevoksningen. Der er i 2005 i modsætning til året før ikke foretaget hugst eller brændesankning i redens

umiddelbare nærhed, men brændesankere skar - tilsyneladende mod skovfogedens anvisning - brænde op i en afstand af ca. 200 meter fra reden, hvilket kan have givet en utilsigtet forstyrrelse.

Nakskov Fjord

Af redekoordinator Michael Thelander

Havørneparret holdt til ved reden i vinteren 2004/2005, og det er muligt, at der blev lagt æg, men parret opgav under alle omstændigheder. Reden er efterfølgende faldet helt ned fra det udgåede elmetræ.

Parret blev set i området flere gange i løbet af efteråret, så der er mulighed for, at de vil bygge en ny rede ved Nakskov Fjord.

Der blev i februar talt 5 rastende havørne ved Nakskov Fjord ud over yngleparret.

Langeland

Af redekoordinator Nis Rattenborg

Der er kun gjort to observationer af en enlig gammel havørn i området i løbet af 2005, og reden ser ikke ud til at være besøgt af ørne i 2005. Man kan kun håbe på, at nye fugle senere vil finde frem til redeområdet. Parret indgår ikke i årets statistik.

Haderslev Fjord

Af redekoordinator Helle Regitze Boesen

Havørnereden i Nygårdskoven ved Haderslev Fjord blev indberettet til DOF/Projekt Ørn i november 2004 som det 13. par i Danmark. Reden er blevet udbygget gennem længere tid i en forladt ravnerede. Den befinder sig ca. 75 m fra fjordkanten i et bøgetræ.

Omkring den 19.-20. marts blev der lagt et æg og efterfølgende ruget. I begyndelsen af maj går det dog galt: Ifølge naboen til reden og skovfogeden sætter en lokal fisker sine garn i vandet neden for reden og skræmmer ørnene væk, dette på trods af at han og alle andre fiskere var blevet gjort opmærksom på ørnenes tilstedeværelse i skoven. Han bliver af naboer og ornitologer kraftigt gjort opmærksom på de rugende ørne, men forlader ikke stedet! Først efter 2 timer lykkedes det at få ham væk, men først da den lokale skovfoged var blevet hidkaldt. Om ungen dør under kontroversen er usikkert, men i hvert fald opgiver de gamle fugle opfostringen. Efterfølgende har Sønderjyllands Amt sat skilte op ved alle indfaldsstier og i fjordkanten, hvor offentligheden opfordres at holde sig væk fra skoven i yngleperioden.

Ørnehunnen er fra Slesvig-Holsten viser ringmærkningen. Hunnen er farvemærket på venstre ben, øverste ring er hvid, den mellemste ser sort ud og den nederste er orange. Den er mærket som unge i en rede i Slesvig-Holsten i år 2000. Hannen er ikke farvemærket, men bærer en metalring. Hans alder er ukendt.

Havørnens bestandsudvikling 1995-2005

Nedenstående tabel viser havørneterritorier i perioden 1995-2005 samt antallet af flyvefærdige unger produceret. Besatte territorier, hvor der dog ikke er sket æglægning, er markeret med -.

Havørnepar	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Maribosøerne	0	-	1	1	2	2	2	1	3	2	2
Bankel Sø		1	1	2	2	1	1	1	0	2	2
Hostrup Sø		1	0	1	1	2	1	2	2	2	2
Arreskov Sø				2	1	0	2	2	2	1	2
Even Sø				-	1	0	2	0	2	2	2
Gavnø					-	-	-	0	2	2	1
Roden Skov							1	-	1	2	1
Tystrup-Bavelse Søerne							2	-	1	2	3
Østlolland							1	1	0	1	0
Skarresø									-	0	1
Vest Sønderjylland									0		
Langeland										0	
Nakskov Fjord										-	0
Haderslev										-	0
Par i alt	1	3	3	5	6	6	9	9	11	13	12
Unger i alt	0	2	2	6	7	5	12	7	13	16	16

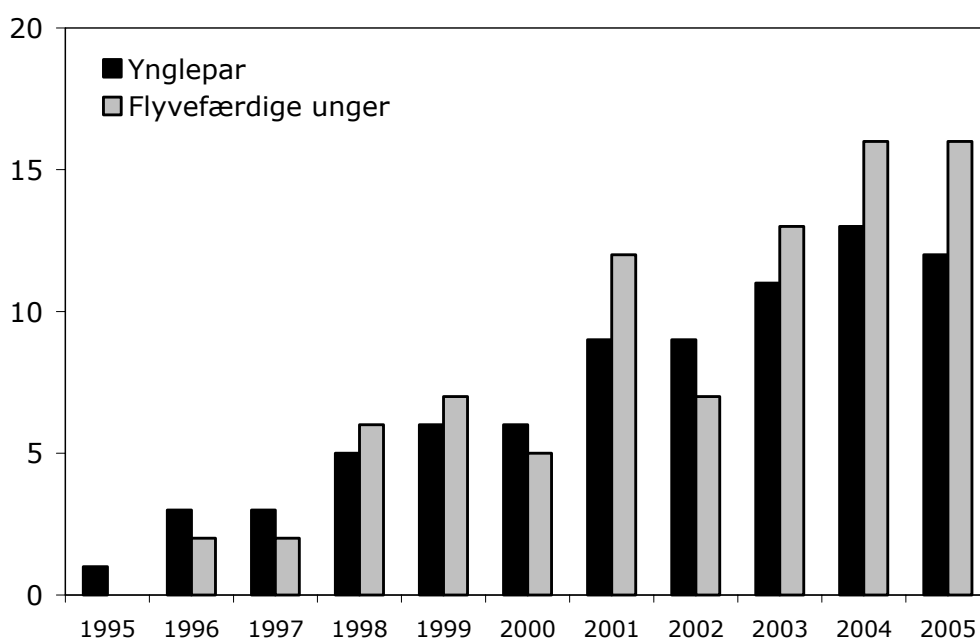

Fig. 1. Havørnens bestandsudvikling og ungeproduktion i Danmark 1995-2005.

Kongeørnen i Danmark 2005

Af artskoordinatoren Tscherning Clausen

I Tofte Skov var der to stationære kongeørne, den ene en 10K+ og den anden er omkring 6K. Der er kun gjort få observationer, der indikerer, at der var tale om et par. Parringsflugt blev, i modsætning til tidligere, kun sjældent set. Det gamle pars redetræ væltede i januar-stormen (redeindhold er til analyse hos Poul Hald Mortensen). Ørnene synes dog stadig at have en vis tilknytning til det gamle redeområde. En yngre fugl (2K) opholdt sig desuden i området fra ultimo august.

Parret i Høstemark Skov har for tredje år ynglet, og har igen i år fået en unge på vingerne. Allerede fra den 17. juli kunne ungen ses flyve over skoven dagligt med forældrefuglene. Ungen fra 2004 sås i yngleterritoriet frem til den 1. marts.

I perioden januar – medio september 2005 er der i alt iagttaget 7 kongeørne i Lille Vildmoseområdet, primært i Høstemark Skov og Tofte Skov. Også havørne er set i området: I perioden 24. april – 11. maj sås op til 5 havørne, heraf 2 adulte, som ved en lejlighed blev set sidde helt tæt sammen. Ørnene opholdt sig især ved skarvkolonien i Toftesø.

På den tredje lokalitet i Nordjylland, der fortsat ønskes hemmeligholdt, må parret anses for etableret og som et sikkert ynglepar, da de har bygget to reder i løbet af foråret og sommeren. En tredje kongeørn, en yngre fugle, er set flyve sammen med parret. Parrets alder er endnu ikke fastslået, men fuglene er ældre end først antaget.

I Hanstholm Vildtreservat er der det meste af året set en yngre kongeørn, som vurderes til at være 2-3K. Der har dog været endnu en fugl tilstede i en periode i maj/juni.

DOF's anbefalinger til den fremtidige forvaltning af havørnen i Danmark

Tiltrådt af DOF's hovedbestyrelse 7.-9. oktober 2005

Med støtte fra Friluftsrådet har Dansk Ornitologisk Forening (DOF) udarbejdet en rapport der analyserer danske havørnes habitatkrav og bestandsudvikling og som ved hjælp af en GIS-analyse søger at fastslå den fremtidige bestandsstørrelse. Rapporten viser, at den lille, men voksende danske havørnebestand klarer sig godt, ungeproduktionen er god og bestanden er siden indvandringen i 1995 vokset med næsten et nyt par om året til 13 ynglepar i 2004. Den aktuelle forvaltningsmodel for danske havørne, der blev udviklet af DOF i 1997, er med andre ord en succes. Da den danske havørnebestand nu er veletableret og i fortsat positiv udvikling, har DOF fundet anledning til at revidere den gamle forvaltningsmodel.

Undersøgelsen påpeger, at det største problem for havørnen i Danmark er forstyrrelser i yngletiden. Således yngler havørnen i dag udelukkende i private skove med begrænsede menneskelige aktiviteter og i en afstand på mindst ca. 300 m til nærmeste bebyggelse.

GIS-analysen viser, at der er et stort potentiale for, at havørnebestanden kan vokse yderligere i de kommende år. Der er i Danmark rigeligt med ledige ynglehabitater for havørne, dvs. naturområder der rummer en passende kombination af ældre løvskov, fiskerige søer og kystområder, store vandfugleforekomster efterår og vinter samt en relativt begrænset færdsel. Baseret på disse geografiske data er der ifølge analysen teoretisk set plads til 160 par havørne i Danmark, hvis alle positive forudsætninger kan opfyldes.

DOFs målsætning er, at Danmarks natur minimum bør rumme 50-75 par havørne. Det er formentlig realistisk at nå dette mål inden 2040. Forudsætningen er, at der udarbejdes en målrettet forvaltningsplan for havørnen i Danmark samt en handlingsplan for dens udførelse. Når først vi har etableret en kernebestand af havørn på nævnte niveau er det DOFs principielle holdning, at nye havørnepar i højere grad må bosætte sig uden at der tages specielle forholdsregler.

Under forudsætning af at den strenge jagtlige beskyttelse af havørne i Danmark opretholdes og der slås hårdt ned på mulig ulovlig bekæmpelse må det forventes, at mange havørne efterhånden vil udvikle en mindsket skyhed overfor mennesker, og derfor vil kunne bosætte sig i ledige habitater selvom disse ligger tæt på beboelse eller naturområder med en relativt intensiv færdsel.

Den store positive gevinst for det danske samfund og den danske natur er, at vi vil få genetableret en af toppredatorerne i vort økosystem, der nu har manglet i henved 100 år som følge af tidligere bekæmpelse og miljøforurening. I tilgift giver en tæt havørnebestand befolkningen mulighed for nogle helt fantastiske naturoplevelser.

Baseret på den faglige udredning i nævnte rapport bør en kommende forvaltningsplan for Danmarks havørne rumme følgende:

Færdselsfri beskyttelseszone

- Der bør oprettes en færdselsfri beskyttelseszone på ca. 300 m på landjorden og ca. 500 m på åbne vandflader omkring alle havørnereder, hvor der er adgangsforsbud for offentligheden. Amtsrådet har i medfør af

naturbeskyttelseslovens §27 stk.1 og §87 stk. 3 hjemmel til at oprette sådanne zoner. Beskyttelsesperioden omfatter ørnernes primære yngletid som minimum perioden 1. februar til 31. juli. Uden for yngletiden kan beskyttelseszonen indskrænkes til 100 m omkring reden. Beskyttelseszonen fastlægges under hensyntagen til naturlige linjer i landskabet, eksisterende anlæg og evt. erhvervsmæssige aktiviteter.

- Oprettelse af forstyrrelsesfri kerneområder i egnede skovområder må forventes at understøtte havørnens positive bestandsudvikling. Sådanne forstyrrelsesfrie områder vil i særlig grad tilgodese havørn, hvis det drejer sig om skovafdelinger med velegnede redetræer beliggende nær gode fourageringsområder for havørne.

Skiltning

- Etablerede beskyttelseszoner afmærkes med officielle skilte, som tydeligt gør opmærksom på adgangsforbuddet og baggrunden herfor. På skiltet henvises til lovgrundlaget for beskyttelsen. Skilte skal altid placeres så man ikke kan undgå at se dem og så sne ikke kan dække dem. Skiltningen sikrer også mod uagtsom forstyrrelse. Skovveje, som fører ind til beskyttelseszonen eller meget tæt på denne anbefales lukket ved en fysisk spærring, dvs. en bom, hegn eller lign. Skiltet bør anvise alternative ruter gennem skoven, og ligeledes gerne henviser til udsigtspunkter, hvorfra publikum legalt kan opleve ørnene.

Erhvervsmæssige aktiviteter

- Det er vigtigt, at beskyttelseszonen efter aftale med lodsejeren friholdes for skovarbejde – især brændesankning – i yngletiden. . Skovning bør finde sted i perioden 1/8-31/1, men bør ikke medføre markante ændringer af beskyttelseszonens karakter. Skovning inden for 100 m fra reden bør altid koordineres med DOFs redekoordinator med henblik på at skabe mindst mulig forstyrrelse. Fældning af redetræer er nu forbudt jf. Bekendtgørelse nr. 152 af 20. februar 2004 om jagttid for visse pattedyr og fugle m.v. § 5, stk. 3: Ørnes, sort storks og rød glentes redetræer må ikke fældes.
- Erhvervsmæssige aktiviteter, som udføres efter et bestemt mønster, og som har fundet sted allerede inden ørnene etablerede sig på lokaliteten, ser ud til at blive tolereret af ørnene. Derfor udgør denne form for aktivitet ikke nogen trussel mod ørnene, og kan fortsætte som hidtil. Det er dog afgørende, at der ikke finder væsentlige ændringer sted i aktivitetsmønstret.

Jagt

- Der indgås aftaler med de lokale jægere og de ansvarlige for jagten om at minimere bukkejagten inden for beskyttelseszonen. Det er især problematisk med længere tids ophold i høchsitz, på poster eller lignende inden for zonen. Aftalen bør derfor omfatte at høchsitz o.lign. flyttes uden for denne.

Overvågning

- Det er fortsat en vigtig forudsætning for havørnebestandens positive udvikling, at der sker en løbende overvågning af rederne, herunder indsamling af data om yngleforløbet, ynglesucces og mulige trusler. Disse data er bl.a. vigtige for at

kunne følge om forvaltningen virker efter hensigten. DOF har foreløbigt påtaget sig opgaven, der udføres af en række udpegede, frivillige redekoordinatorer og deres medhjælpere. De lokale redekoordinatorer har samtidig en vigtig koordinerende funktion med hensyn til både lodsejer- og myndighedskontakt omkring beskyttelsen af reden.

Formidling

- Befolkningens positive holdning til Danmarks ørne er afgørende for at den danske havørnebestand fortsat kan udvikle sig positivt. Det er derfor vigtigt at understøtte befolkningens positive interesse ved at give befolkningen mulighed for at opleve ørnene. Det kan eksempelvis ske gennem oprettelse af gode observationsposter med information om havørnen på egnede steder, hvor det ikke forstyrrer nævneværdigt. Bredt annoncerede offentlige arrangementer med deltagelse af DOFs lokale ørneguider m.fl. kunne også være en del af denne strategi.
- Når et havørnepar er veletableret på en lokalitet bør offentligheden informeres under forudsætning af, at der er oprettet og afmærket en beskyttelseszone. Erfaringerne viser, at ørnene altid er meget synlige i landskabet, og at lokale fugle- og naturinteresserede derfor før eller siden vil opdage ørneparret. Information og god formidling er vigtige midler til at opnå folkelig opbakning til at beskytte fuglene. Af denne grund er det også vigtigt, at beskyttelsen af reden ikke overdrives, men kun omfatter den aller mest nødvendige begrænsning af offentlighedens færdselsmuligheder.

Myndighedernes rolle

- Et stærkt engagement fra de lokale og regionale myndigheders side er en vigtig forudsætning for en god dialog mellem lodsejere, jægere, redekoordinatorer, lokalbefolkning og myndigheder om koordinering af aktiviteter og beskyttelsesinitiativer omkring reden.
- I takt med en stigende havørnebestand og et øget forvaltningsbehov er det nødvendigt, at miljøministeriet yder støtte til den frivillige overvågning og forvaltning af ørnerederne. Relevante udgifter er kørsel, afholdelse af møder, koordinering, oplysning, formidling og eventuelt compensation.
- Miljøministeriet bør fremme beskyttelsen af havørnen ved at udpegningen af EF-fuglebeskyttelsesområder for havørn udvides med alle kendte ynglepladser, fouragerings- og overvintringsområder af væsentlig betydning for havørnen.
- I flere af vore nabolande er havørnens vigtigste dødsårsag kollisioner med vindmøller, luftledninger, tog og biler etc. Med en stigende ørnebestand må det forventes, at trafikdrab og kollisioner vil udgøre en stigende risiko også for danske havørne. Derfor må konsekvenserne af en mulig påvirkning af nærliggende yngle- og overvintringsforekomster for havørn indgå i VVM-vurderinger, hvor det er relevant.

Evaluering

- Forvaltningsmodellen bør evalueres efter 5 år og justeres efter behov.

Kan ovennævnte forudsætninger opfyldes – dvs. kan den nuværende relativt restriktive beskyttelse kombineres med en mere fremadrettet forvaltning, formidling og information – forventer DOF at målet om en dansk havørnebestand på mindst 50-75 par kan opnås i løbet af de næste tre årtier.